

ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ¹

Τὰ πιεστήρια καὶ στοιχεῖα τῶν δύο τούτων ἐφημερίδων εἶναι δῶρα τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ Φιλελληνικοῦ Κομιτάτου, διανεμηθέντα ὑπὸ τοῦ Στάνχωπ. Οὗτος εἶχε μὲν κατ' ἀρχὰς σκοπὸν νὰ στήσῃ τὴν ἐτέραν τυπογραφίαν ἐν τῇ καθέδρᾳ τῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα μεταβαλὼν γνώμην ἐδῶρσεν εἰς αὐτὴν μόνον τὴν μίαν τῶν λιθογραφιῶν του (ιδεὲ Stanhope, ἐνθ' ἀν., σελ. 68, ἐπιστ. ἐκ Μεσολ., 7 Ἰαν. 1824, σελ. 132, ἐξ Ἀθηνῶν, 8 Μαρτίου 1824, σελ. 171, ἐκ Ναυπλίου, 9 Ἀπριλίου 1824, καὶ τὴν ἄνω σημείωσιν τῆς Ἐφημερίδος Ἀθηνῶν). Ἐπομένως δὲν ὑπάρχει ἄλλη ἐξήγησις ἢ ὅτι τὸ ἐν λόγῳ τρίτον πιεστήριον προμηθεύθη νέον ἐξ Εὐρώπης καὶ ἦτο ἀνάγκη νὰ προμηθευθῇ, διότι τὸ μικρὸν καὶ παλαιὸν πιεστήριον τοῦ Μαυροκορδάτου, μὲ τὰ ὀλίγα καὶ πολὺ ἐφθαρμένα στοιχεῖα, δὲν ἦτο πλέον ἱκανὸν πρὸς τύπωσιν ἐφημερίδος τινός. Ἐχομεν δὲ καὶ μίαν, σχεδὸν σύγχρονον, μαρτυρίαν, ἡ ὁποία ναὶ μὲν χρονολογεῖται δύο καὶ ἡμισυ ἔτη βραδύτερον, ἀλλ' ἐν ἀνάγκῃ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀπόδειξις, ἥτοι τὸ ἀνυπόγραφον ἄρθρον *L'Art de la typographie en Grèce* ἐν τῇ γαλλιστί γεγραμμένῃ ἐφημερίδι *L'Abeille grecque*, ἀριθ. 46, *Egine*, 22 Μαρτίου 1828, ἐκ τοῦ ὁποίου μαυθάνομεν, ὅτι εὐρίσκετο τότε ἐν τῇ Ἐθνικῇ Τυπογραφίᾳ πιεστήριον ἀγγλικὸν μὲ κίνησιν ἐκκεντρον ἐκ τῶν μηχανουργείων *Taylor et Martineau*. Δὲν ἔχομεν λόγους νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι τὸ ἐνταῦθα ἀναφερόμενον πιεστήριον εἶναι ἄλλο ἢ ἐκεῖνο τὸ προμηθευθὲν τῷ 1825 πρὸς ἐκτύπωσιν τῆς Γενικῆς Ἐφημερίδος, ὅπερ ἀπετέλει βεβαίως τὸν κυριώτερον πυρῆνα τῆς τότε τυπογραφίας τῆς Διοικήσεως.

Ἦδη πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς ἐφημερίδος εἶχεν ἐξέλθει τοῦ τυπογρα-

¹ Συνέχεια· ιδεὲ σελ. 144.

φείου τούτου βιβλίον τι, τὸ πρῶτον τυπογραφικὸν ἔργον τῆς Ναυπλίας, καὶ δὴ τοῦ Στεφάνου Κανέλλου τὸ Βιβλιαράκι κατ' ἐρωταπόκρισιν περὶ λογῆς λογιῶν πραγμάτων, ἔκδοσις δευτέρα δαπάνῃ Ἀναστ. Μαυροκεφάλου, ἐν Ναυπλίῳ, τῇ 24 Σεπτεμβρίου 1825, τοῦ ὁποίου τὸν πλήρη τίτλον ἀναγράφει ὁ Π. Λάμπρος ἐν τῷ Καταλόγῳ Γ' σπανίων βιβλίων τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας (ἐν Ἀθήναις, 1870, ὑπ' ἀριθ. 233). Ἡ ἑλλειψὶς ὀνόματος τυπογραφείου δὲν ἔχει σημασίαν, διότι ἡ ἀπλῆ παράθεσις τῆς πόλεως «ἐν Ναυπλίῳ» ἀποδεικνύει ὅτι ἐν μόνον τυπογραφεῖον ὑπῆρχε, τὸ τῆς Διοικήσεως. Τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος ἐξεδόθη καὶ ἄλλο βιβλιαρίον: Αἱ ἀναγκαιόταται γνώσεις εἰς τὰ παιδία . . . Βιβλίον . . . μεταφρασθέν . . . ὑπὸ Ν. Ε. καὶ τυπωθὲν διὰ δαπάνης Παύλου Πατρικίου, τῇ 25 Μαΐου 1826 (ιδὲ Λάμπρου Κατ. Γ', 237), ἄνευ σημειώσεως τόπου καὶ τυπογραφείου, ἀλλὰ καὶ τοῦτο βεβαίως ἔργον τῆς ἐν Ναυπλίῳ κυβερνητικῆς τυπογραφίας, διότι εἰς αὐτὴν εἰργάζεται ὡς «πρῶτος» ὁ Π. Πατρικίος. Τὸ ἀναφερόμενον ἤδη ἄρθρον περὶ τυπογραφιῶν ἐν τῇ Abeille Grecque (1828) λέγει, ὅτι ὁ τότε πρῶτος ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τῆς Διοικήσεως, Παῦλος Πατρικίος, ἦτο εἰς ἐκ τῶν διδασκάλων τῶν τότε ἐργαζομένων ἐν Ἑλλάδι νεωτέρων τυπογράφων καὶ ὅτι αὐτὸς πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως εἰργάσθη ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Βλαχίᾳ. Ἀνωτέρω δὲ ἐξέθηκε, ὅτι τῷ 1823 προσελήφθη ὑπὸ τοῦ Ἀλ. Μαυροκορδάτου διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἐν Μεσολογγίῳ πιεστηρίου του καὶ ὅτι τῷ 1824 ἠκολούθησεν αὐτὸν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου τὸν εὐρίσκομεν νῦν τῷ 1825 ὡς πρῶτον τυπωτὴν τῆς νεοσυστάτου Τυπογραφίας τῆς Διοικήσεως, ἡ ὁποία καὶ κατ' αὐτὸν ἔτι τὸν τρόπον ἀποδεικνύεται ὡς ἀποτελοῦσα ἄμεσον συνέχειαν τῆς ἐν Μεσολογγίῳ, Κορίνθῳ καὶ Καλάμαις τυπογραφίας.

Τὰς περαιτέρω τύχας αὐτῆς δυνάμεθα εὐκόλως νὰ ἐκτυλίσσωμεν, φυλλομετροῦντες τὴν Γενικὴν Ἐφημερίδα.

Ἡ Τυπογραφία τῆς Διοικήσεως παρέμεινεν ἐν Ναυπλίῳ ἀπὸ τοῦ τέλους Σεπτεμβρίου 1825 μέχρι τέλους Ὀκτωβρίου 1826. Ἐνεκὰ τῆς δεινῆς θέσεως, εἰς ἣν περιῆλθεν ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου, ἀπεφάσισεν ἡ νέα Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ νὰ μεταθέσῃ τὴν ἔδραν τῆς πλησιέστερον πρὸς τὸ θέατρον τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, καὶ ἐξέλεξε πρὸς τοῦτο τὴν Αἰγιναν, εἰς ἣν διεβιβάσθη τῇ 11 Νοεμβρίου 1826 (ιδὲ Μάμουκαν, ἐνθ' ἀν., τόμ. Ε', σελ. 129). Ἡ Γενικὴ Ἐφημερίς ἐτυπώθη ἐν Ναυπλίῳ μέχρι 30 Ὀκτωβρίου 1826 (Ἔτος Β', ἀριθ. 5).

Τὸ δὲ ἐπόμενον ὑπ' ἀριθ. 6 φύλλον ἐξεδόθη ἐν Αἰγίνῃ τῇ 24 Νοεμβρίου 1826. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἡμερομηνιῶν εἶχε μετακομισθῇ τὸ τυπογραφεῖον ἐκ Ναυπλίου εἰς Αἶγιναν, ὅπου διέμεινεν ἐπὶ πέντε μῆνας, εἶτα δὲ μετηνέχθη μεταξὺ τῆς 16 καὶ 30 Μαρτίου 1827 εἰς Πόρον, ὅπου εἶχε μεταβῇ ἡ Κυβέρνησις ἕνεκα τῆς ἐν Τροιζῆνι συγκροτηθείσης Γ' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ἡ ὁποία ἐξέλεξε τῇ 2 Ἀπριλίου 1827 τὸν Ἰω. Καποδίστριαν Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος. Ὁ μέχρι τοῦδε συντάκτης τῆς Γενικῆς Ἐφημερίδος καὶ διευθυντὴς τῆς Τυπογραφίας Θεόκλητος Φαρμακίδης ἀνῆκεν εἰς τὴν καταπολεμουσαν τὸ ψήφισμα τοῦτο μερίδα, καὶ ὡς ἐκ τούτου εὐρίσκομεν εἰς τὸ τέλος τοῦ τελευταίου ἐν Πόρῳ δημοσιευθέντος φύλλου τῆς ἐφημερίδος (4 Ἰουνίου 1827, ἀριθ. 47) δήλωσιν τινα, διὰ τῆς ὁποίας παρητεῖτο τῶν ἀξιωματῶν του. Ἐντεῦθεν ἐπέστρεψε τὸ τυπογραφεῖον πάλιν εἰς Ναύπλιον, καὶ τὸ πρῶτον ἐκεῖ τυπωθὲν φύλλον (ἀριθ. 48 ἀπὸ 22 Ἰουνίου 1827) φέρει ἐπὶ κεφαλῆς διάταγμα περὶ διορισμοῦ τοῦ Γ. Χρυσίδου, τὸ ὁποῖον εἶναι αὐτολεξεί ὅμοιον πρὸς ἐκεῖνο τοῦ 1825 τὸ διορίζον τὸν Φαρμακίδην. Κατ' αὐτὸ δὲ τὸ τυπογραφεῖον συνίσταται ἀκόμη ἐκ τῶν ἰδίων τριῶν πιεστηρίων, ὡς καὶ τῷ 1825, ἐπῆλθεν ὁμως μικρά τις μεταβολὴ εἰς τὴν ὀνομασίαν τοῦ καταστήματος, διότι εἰς τὸ τέλος τῶν φύλλων τῆς ἐφημερίδος εὐρίσκομεν ἤδη ἀπὸ τοῦ ἐν Πόρῳ ὑπ' ἀριθ. 47 τὰς λέξεις «Ἐν τῇ Τυπογραφίᾳ τῆς Κυβερνήσεως», ἀντὶ «τῆς Διοικήσεως», ὡς μέχρι τοῦδε. Ἄλλ' ἡ μετονομασία αὕτη δὲν ἔχει οὐσιώδη σημασίαν, διότι κατὰ τὴν ὀλιγοχρόνιον ἐν Ναυπλίῳ διαμονὴν ἐτυπώθη ἐκεῖ βιβλίον, τοῦ ὁποίου τὸν τίτλον ἀντέγραψα ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἐνταῦθα Ἱστορικῆς Ἑταιρείας: Σάλπισμα πολεμιστήριον, περιέχον τὰ τῆς Ἑλλάδος, ποίημα νεοφανὲς Δημητρίου Γουζέλη. Ἐν Ναυπλίῳ. Ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τῆς Διοικήσεως, 1827 (8^{ον} σελ. κ', 68), ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι αἱ δύο ὀνομασίαι ἐτίθεντο συγχρόνως καὶ ἀδιακρίτως.

Ἐκ Ναυπλίου τὸ τυπογραφεῖον μετόκησεν ἐκ νέου εἰς Αἶγιναν μεταξὺ τῆς 10 καὶ 24 Αὐγούστου 1827, ὅπου ἀπὸ τῆς 12 Νοεμβρίου 1827 ἔλαβεν ὀριστικῶς πλέον τὸν τίτλον Ἐθνικῆς Τυπογραφίας. Ὁ Δὲ Κιγάλλα (Σχεδιάσμα κατόπτρου τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας, ἐν Ἐρμούπολει, 1846) ἀναγράφει καὶ βιβλίον τι τοῦ Σερούιου, ὑπὸ τὸν τίτλον Τρεῖς Ὠδαί, ὡς τυπωθὲν ἐν Αἰγίνῃ τῷ 1847, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξακριβώσω τὴν εἰδησιν ταύτην καὶ συμπληρώσω τὸν τίτλον.

Κατὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ κυβερνήτου Ἰ. Καποδιστρίου, τῇ 11 Ἰανουα-

ρίου 1828, εἶχεν ἐγκαταστή ἐν Αἰγίνῃ ἡ Ἐθνικὴ Τυπογραφία, διὰ τὴν ὁποίαν ἄρχεται νέον στάδιον δράσεως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ὁ Κυβερνήτης ἐκάλεσεν ἐκ Παρισίων, ὅπου εἶχεν ἐργασθῇ ἐπὶ πενταετίαν ἐν τοῖς καταστήμασι Firmin-Didot, τὸν Γεώργιον Ἀποστολίδην Κοσμητὴν, ἵνα οὗτος ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῆς Ἐθνικῆς Τυπογραφίας καὶ φέρῃ αὐτὴν εἰς τὴν περιωπὴν προτύπου καθιδρύματος πρὸς διδασκαλίαν τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐργαζομένων, κατασκευαστῶν πιεστηρίων, χυτῶν στοιχείων, στοιχειοθετῶν καὶ τυπογράφων. Ὡς πρῶτος μετὰ τὸν διευθυντὴν διορίσθη ὁ γνωστὸς ἤδη ἡμῖν Παῦλος Πατρίκιος (ιδεὲ Abeille Grecque, ἐνθ' ἀν.).

Καὶ πράγματι νέα ζωὴ ἐνεπνεύσθη τῇ Ἐθνικῇ Τυπογραφίᾳ ὑπὸ τοῦ νέου διευθυντοῦ αὐτῆς. Μέχρι τοῦδε εἶχε περιορισθῇ σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἐκτύπωσιν τῆς ἐφημερίδος καὶ εἰς τὰς ὑπηρεσιακὰς ἐργασίας τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ Κοσμητὴς εὐρύνει ἐπαισθητῶς τὸν κύκλον τοῦτον καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ἐκτύπωσιν συγγραμμάτων δι' ἴδιον αὐτοῦ λογαριασμόν, ἐκ τῶν ὁποίων γνωρίζω ἐκ μόνον τοῦ ἔτους 1829 πέντε διαφορα, ἥτοι ὅσα οὐδέποτε μέχρι τοῦδε ἐξῆλθον ἐντὸς τοῦ διαστήματος ἑνὸς ἔτους ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τυπογραφείου. Εἰς τὴν φανεράν ταύτην πρόοδον συνετέλεσαν βεβαίως καὶ ἐξωτερικοὶ τινες λόγοι, ὡς π. χ. ἡ κατάπαυσις τοῦ συναγωνισμοῦ τῆς ἐν Ὑδρᾷ τυπογραφίας καὶ ἡ ἐν γένει παγίωσις τῆς πολιτικῆς καταστάσεως, ἡ ὁποία ἐδίδεν εὐκαιρίαν εἰς τε τὸν Κυβερνήτην καὶ τοὺς ἐν τῇ πρωτεύουσῃ συρρεῦσαντας λογίους, νὰ μεριμνήσωσι καὶ περὶ τὴν ἐκπαιδευτικὴν πρόοδον τῆς χώρας. Τὸ δὲ παράδειγμα τῆς Ἐθνικῆς Τυπογραφίας ἐμιμήθησαν μετ' ὀλίγον καὶ ἰδιωταὶ τινες, οἱ ὅποιοι, ὀφειλόμενοι ἐκ τῶν περιστάσεων, ἔστησαν τυπογραφεῖα ἐν Ναυπλίῳ (Τόμπρας 1828, Ἀντωνιάδης 1830), ἐν Σύρῳ (Βαρότσης 1829) καὶ ἐν Ἀθήναις (Ρόβερτσον 1831).

Ὁ τίτλος, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἐργάζεται τὸ δημόσιον καθίδρυμα, ἀναγράφεται ἐπὶ τῶν ἔργων του οὕτως «Ἐν Αἰγίνῃ. Ἐν τῇ Ἐθνικῇ Τυπογραφίᾳ, διευθυνομένη παρὰ Γ. Ἀποστολίδου Κοσμητῆ», καὶ ἡ παράθεσις τοῦ ὀνόματος τοῦ διευθύνοντος δὲν εὐρίσκεται μόνον ἐπὶ τῶν ἰδιωτικῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐπισήμων δημοσιεύσεων, ὡς λ. χ. ἐπὶ τῶν πρακτικῶν τῆς ἐν Ἀργεὶ τετάρτης Ἐθν. Συνελεύσεως (1829) καὶ ἄλλων τινῶν, ἐκτὸς τῆς Γενικῆς Ἐφημερίδος. Αὕτη ἐτυποῦτο ἐπὶ ἑνα μῆνα καὶ ἐν Ἀργεὶ, ἀπὸ 3 Ἰουλίου μέχρι 7 Αὐγούστου 1829, ἥτοι ἐν ὅσῳ ἐτέλει τὰς συνεδρίας ἐκεῖ ἡ Συνέλευσις. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ὑποθέσω-

μεν, ὅτι τὸ τυπογραφεῖον εἶχε πλέον πλουτισθῇ διὰ διαφόρων πιεστηρίων, ἐκ τῶν ὁποίων ἐν μόνον ἀπεσπάρσθη εἰς Ἄργος, ἐκεῖνο ἐπὶ τοῦ ὁποίου συνήθως ἐτυποῦτο ἡ ἑφημερίς παρὰ τοῦ Π. Πατρικίου, ἐνῶ τὰ ἄλλα ὡς καὶ ὁ διευθυντὴς Γ. Α. Κοσμητὴς παρέμειναν ἐν Αἰγίνῃ, ὅπου μετὰ τὸ πέρας τῆς Συνελεύσεως ἐπέστρεψε καὶ τὸ ὑπὸ τὸν Πατρίκιον ἀπεσπασμένον πιεστήριον. Τὸν Κοσμητὴν ἀπαντῶμεν ἐν τῇ αὐτῇ θέσει ἐν Αἰγίνῃ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 1832, τὸ δὲ τελευταῖον ἐξ Αἰγίνης ἔργον αὐτοῦ, ὅπερ γνωρίζω, εἶναι ὁ ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ τυπωθεὶς λόγος ἐπιτάφιος εἰς τὸν Καποδίστριαν, ἐκφωνηθεὶς τῇ 18 Νοεμβρίου 1831 ἐν Ὁδησσῷ ὑπὸ Ἀλ. Στούρζα.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐπῆλθε σπουδαία τις μεταβολή, ἥτοι ἡ εἰς δύο αὐθύπαρκτα τμήματα διαίρεσις τῆς Ἑθνικῆς Τυπογραφίας, ἡ ὁποία γίνεται κατὰδηλος ἐκ δύο συγχρόνων φιλολογικῶν περιοδικῶν, τῆς μὲν «Αἰγινάϊας», ἐκδοθείσης ὑπὸ Γ. Ἀπ. Κοσμητοῦ ἐκ τῆς ἐν Αἰγίνῃ Ἑθνικῆς Τυπογραφίας ἀπὸ Φεβρουαρίου μέχρι Σεπτεμβρίου 1831, καὶ τῆς «Ἀθηνᾶς», ἐκδοθείσης ἐν Ναυπλίῳ ἀπὸ Ἰανουαρίου μέχρις Ἀπριλίου 1831 ἐκ τῆς Ἑθνικῆς Τυπογραφίας διευθυνομένης ὑπὸ Παύλου Πατρικίου. Τῆς διαιρέσεως ταύτης τοὺς λόγους καὶ τὸ ἱστορικὸν δὲν ἠδυνήθην νὰ διευκρινήσω καθ' ὁλοκληρίαν, ἔχει δὲ σπουδαιότητά τινα, ἐπειδὴ ἐπὶ τρία ἔτη ἔχομεν δύο Ἑθνικὰ Τυπογραφεῖα ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐπειδὴ ἡ Ἀντιβασίλειά ἐδέξασε νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τῆς τὴν κατάστασιν ταύτην, ὅτε τὸν Δεκέμβριον 1833 ἐπρόεικε διὰ νέου ὀργανισμοῦ τὸ δημόσιον τοῦτο καθίδρυμα.

Περὶ τὸν Σεπτέμβριον 1830 ἀπεράσισεν ὁ Κυβερνήτης τὴν μετάθεσιν τῆς καθέδρας αὐτοῦ εἰς Ναύπλιον, διετάχθη δὲ καὶ ἡ Γενικὴ Ἑφημερίς νὰ μεταβῇ ἐκεῖ, ὅπερ ἔπραξε μεταξὺ τῆς 8 καὶ 18 Ὀκτωβρίου 1830. Ἄλλ' ἀντὶ νὰ μεταβῇ ὁλόκληρον τὸ τυπογραφεῖον, ἀπεσπάρσθη ἀπ' αὐτοῦ μόνον τὸ ὑπὸ τὸν Πατρίκιον πιεστήριον, ἐνῶ τὸ μεγαλύτερον μέρος ὑπὸ τὸν Κοσμητὴν παρέμεινεν ἐν Αἰγίνῃ. Ἴσως τὸ μέτρον τοῦτο ἦτο μόνον προσωρινόν, ἀλλ' ὅμως ἐκ προσωρινοῦ ἔγινε διαρκὲς διὰ λόγους, τοὺς ὁποίους δὲν γνωρίζομεν θετικῶς. Ἴσως ἐνήργησαν οἱ καθηγηταὶ τῶν ἐν Αἰγίνῃ διαφόρων διδακτικῶν καθιδρυμάτων, ὅπως μὴ στερηθῶσι τῆς παρουσίας τῆς πολυτίμου δι' αὐτοὺς τυπογραφίας, ἴσως προτίμησε καὶ ὁ Κοσμητὴς, νὰ διαμείνῃ μακρὰν τοῦ κέντρου τῶν πολιτικῶν διαμαχῶν, καὶ ἐπέτυχε παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τὴν ἄδειαν νὰ μένῃ πρὸς χρῆσιν τῶν διδασκάλων. Τοιοῦτόν τι συμπεραίνω βλέπων τὸν κατάλογον τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1831 ὑπ' αὐτοῦ τυπωθέντων βιβλίων, τὰ ὁποία

ἅπαντα εἶναι φιλολογικὰ καὶ διδακτικά, ἐνῶ οὐδὲν πολιτικὸν ἢ ἐπίσημον ἐτύπωσε μετὰ τὴν ἀπόσπασιν τοῦ πιεστηρίου εἰς Ναύπλιον.

Ἦδη πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὑπῆρχεν ἐν Αἰγίνῃ καὶ ἕτερον τυπογραφεῖον, τοῦ ὁποίου τὸν τίτλον εὗρον μέχρι τοῦδε μόνον ἐπὶ τῆς γαλλιστὶ γεγραμμένης ἐφημερίδος *Courrier de la Grèce*. Αὕτη ἀπὸ τῆς 1 Ἰουνίου 1830 μέχρι 15 Φεβρουαρίου 1841 ἐτυποῦτο ἐν τῇ «*Imprimerie de l'Orphanotrophe*», ἐνῶ ἅπαντες οἱ πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἄνω ἡμερομηνίας ἐκδοθέντες ἀριθμοὶ φέρουσι τὴν σημείωσιν *De l'Imprimerie du Gouvernement*. Τὸ παρὰ τῷ Ὀρφανοτροφείῳ τοῦτο τυπογραφεῖον εἶχε στηθῇ βεβαίως πρὸς διδασκαλίαν τῶν μαθητῶν, ἐχρησίμευε δὲ καὶ ὡς βοηθητικὸν τῆς Ἐθνικῆς Τυπογραφίας, ἀλλὰ μετὰ τὴν 15 Φεβρουαρίου 1831 ἀπόλλυται· πᾶν ἔχνος τῆς περαιτέρω υπάρξεώς του, ὅτε τὸ ἀπὸ 1 Μαρτίου ἐπόμενον φύλλον τοῦ *Courrier de la Grèce* ἐξέρχεται· πάλιν ἐκ τῆς *Imprimerie du Gouvernement*, ἐκτυποῦται δὲ μὲ τὰ ἴδια στοιχεῖα καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὡς μέχρι τοῦδε. Ὡς ἐκ τούτου νομίζω, ὅτι ἠνώθη μὲ τὴν Ἐθνικὴν, ἐκ τῆς ὁποίας τότε ἀκριβῶς, τῇ 10 Φεβρουαρίου 1831, εἶχεν ἐκδόσει· ὁ Κοσμητὴς τὴν προαγγελίαν τοῦ περιοδικοῦ «Ἡ Αἰγιναία», τοῦ ὁποίου τὸ ὑπ' ἀρ. 1 φυλλάδιον ἐξεδόθη τῇ 15 Μαρτίου καὶ φέρει τὴν σημείωσιν «Ἐκ τῆς ἐν Αἰγίνῃ Ἐθνικῆς Τυπογραφίας». Σχεδὸν συγχρόνως ἤρχισε νὰ ἐκδίδεται καὶ ἐν Ναυπλίῳ τὸ περιοδικὸν «Ἀθηνᾶ», ἐκ τῆς Ἐθνικῆς Τυπογραφίας, διευθυνομένης ὑπὸ Παύλου Πατρικίου· ἐκ δὲ τῆς συμπτώσεως ταύτης συμπεραίνω, ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1831 εἶχε βεβαιωθῇ ὡς τετελεσμένον γεγονὸς ἡ ἐπ' ἀόριστον διάσπασις τῆς Ἐθνικῆς Τυπογραφίας εἰς δύο μέρη καὶ ὅτι ἕνεκα τούτου ὁ Κοσμητὴς ἐνήργησε τὴν ἐνωσιν τοῦ παρὰ τῷ Ὀρφανοτροφείῳ τυπογραφείου μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν ἐν Αἰγίνῃ Ἐθνικῆς, ἵνα συμπληρώσῃ αὐτὴν καὶ ἀντικαταστήσῃ τὸ εἰς Ναύπλιον εὐρισκόμενον μέρος. Ὅτι δὲ τὸ κυριώτερον μέρος παρέμεινεν ἐν Αἰγίνῃ, ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς δηλώσεως τοῦ Γ. Χρυσίδου, ἐκδότου τῆς «Ἀθηνᾶς», ἐν τῷ τελευταίῳ φύλλῳ τοῦ περιοδικοῦ τούτου, ὅτι διακόπτεται ἡ ἐκδοσις «διότι τὸ ἐνταῦθα εὐρισκόμενον μικρὸν μέρος τῆς Ἐθνικῆς Τυπογραφίας ἀκαταπαύστως ἐνασχολεῖται εἰς τὰ τῆς Κυβερνήσεως». Οὕτως ἔχομεν ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου 1830 δύο Ἐθνικὰ Τυπογραφεία, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν ἐν Ναυπλίῳ εἶναι τὸ κατ' αὐτὸ ἐπίσημον κυβερνητικόν, ἐνῶ τὸ ἐν Αἰγίνῃ ἐνησχολεῖτο σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς ἰδιωτικὰς ἐργασίας.

Πρὸς πληρεστέραν ἐξήγησιν τῶν μετὰ ταῦτα παραθέτω βραχεῖαν σύνοψιν τῶν πολιτικῶν συμβάντων. Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Κυβερνήτου Ἰωάννου Καποδιστρίου συνήλθεν ἐν Ἀργεὶ ἡ Ε' Ἐθνικὴ Συνέλευσις, ἡ ὁποία διώρισε τὸν Αὐγουστίνον Καποδίστριαν κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος ἀντὶ τοῦ δολοφονηθέντος ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ ἀντιπολιτευομένη μερίς, θέλουσα νὰ κατανικήσῃ ὁλοτελῶς τὸ λεγόμενον ῥωσικὸν κόμμα τῶν Καποδιστρίων, ἀπεχωρίσθη τῆς Συνελεύσεως καὶ συνήλθεν ἐν Μεγάροις, ὅπου ἐξελέξεν ἄλλην Κυβέρνησιν ὑπὸ τὸν Ι. Κωλέττην, κηρύττουσα παρανόμους καὶ ἐκπτώτους τὰς ἐν Ναυπλίῳ ἀρχάς. Ἐχόντες ὑπὲρ αὐτῶν τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις οἱ αὐτοκαλούμενοι Συνταγματικοὶ ἐξεστράτευσαν κατὰ τοῦ Ναυπλίου, ἀναγκάσαντες τοὺς ἐν Ἀργεὶ ἀντιπροσώπους νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς Ναύπλιον, ὅπου μετ' ὀλίγον διελύθησαν ἐν ἀταξίᾳ. Τότε παρητήθη τῆς Κυβερνήσεως ὁ Αὐγουστίνος Καποδίστριας, τῇ 28 Μαρτίου 1832, καὶ ἐξελέχθη ἑπταμελὴς Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερίδων, ἡ ὁποία ὁμῶς μόλις κατὰ τὰ μέσα Ἀπριλίου ἠδυνήθη νὰ ἀναλάβῃ τὰ ἡνία τῆς διοικήσεως, ἐπειδὴ τὸ κατ' ἀρχὰς ἐκλεχθὲν προσωπικὸν δὲν ἐνεκρίθη ὑπὸ τοῦ Κωλέττου. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν ὀριστικὸν καταρτισμὸν αὐτῆς ἡ ἀνωτάτη αὕτη τοῦ Κράτους ἀρχὴ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιβληθῇ ἐλλείψει ὁμονοίας τῶν μελῶν, καὶ ἐπειδὴ πρὸς τούτοις ἦλθεν εἰς διχόνοιαν πρὸς τὴν ἀντιδρῶσαν Γερουσίαν, τὴν μόνην ἐκ τῆς ἐποχῆς τοῦ κυβερνήτου διασωθεῖσαν ἀρχήν, οὕτως, ὥστε ἡ δημοσία τάξις καὶ ἀσφάλεια ἔμειναν καθ' ὅλον τὸ ἔτος εἰς ἄκρον διασεσπασμέναι. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπετεύχθη τῇ 13/25 Ἀπριλίου ἡ διπλωματικὴ συνεννόησις περὶ διορισμοῦ τοῦ ἀνηλίκου πρίγκιπος Ὁθωνος τῆς Βαυαρίας, κατὰ τὴν ὁποίαν ὠρίσθη, ὅπως μὴ γείνωσιν οὐσιώδεις μεταβολαὶ πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ νεαροῦ βασιλέως, ἵνα ἡ Ἀντιβασιλεία τακτοποιήσῃ κατὰ τὴν γνώμην τῆς τὰ ἤδη κακῶς ἔχοντα καὶ διοργανώσῃ τὰ τῆς διοικήσεως. Ἐν τούτοις ἡ συνταγματικὴ πλειοψηφία τῆς Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς ἐκάλεσε νέαν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν, ἡ ὁποία συνήλθεν ἐν Προνοίᾳ τῇ 11 Ἰουνίου 1832 καὶ ἐξηκολούθησε τὰς συνεδρίας αὐτῆς μέχρις Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, καλέσασα ἑαυτὴν «Κατ' ἐπανάληψιν τετάρτην Ἐθν. Συνέλευσιν», θεωρουμένη ὡς συνέχεια τῆς κατὰ τὸ 1828 ἐν Ἀργεὶ συγκροτηθείσης. Ἡ Συνέλευσις αὕτη ἀνεκήρυξε μὲν τῇ 27 Αὐγούστου τὸν Ὁθωνα βασιλέα τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐψήφισε καὶ τὴν παῦσιν τῆς Γερουσίας, τῇ δ' ἐπομένῃ νὰ γείνη ἡ τακτικὴ κατάργησις τῶν πρακτικῶν τῆς παρανόμως συγκροτηθείσης εἰς Ναύπλιον μερικῆς

συναθροίσεως, ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ε' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως». Τὰ ψηφίσματα ταῦτα ἐπήνεγκον λυπηρότατα ἐπεισόδια, διὰ τῶν ὁποίων ἔπαυσε συνεδριάζουσα κατὰ τὸν Νοέμβριον 1832 ἡ καποδιστριακὴ Γερουσία. Οὕτω τὸ κόμμα τῶν Συνταγματικῶν εἶχεν ἀπολύτως ἐπικρατήσει, ὅτε τῇ 18 Ἰανουαρίου 1833 ἀπεβιβάσθη εἰς Ναύπλιον ὁ νέος βασιλεὺς, ἀναμενόμενος ἀνυπομόνως ὑφ' ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους, ἵνα σώσῃ αὐτὸ ἐκ τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν.

Ὡς εἰκός, τὰ συμβάντα ταῦτα ἐπέδρασαν καὶ ἐπὶ τὴν Ἐθνικὴν Τυπογραφίαν, καὶ πρῶτος μὲν ὁ συντάκτης τῆς Γενικῆς Ἐφημερίδος Δ. Χρυσίδης ἐγκατέλιπε τὴν θέσιν αὐτοῦ κατὰ Δεκέμβριον 1831, διεδέχθη δ' αὐτὸν ὁ Ἰω. Γαλιάτσας (ἰδὲ Α. Π. Βρετοῦ Χρονολογ. Πίνακα ἐλλ. πολιτ. ἐφημερίδων μέχρι 1833 ἐν Ἐθνικῷ Ἡμερολογίῳ Μ. Π. Βρετοῦ 1870, σελ. 338). Ἡ ἐμφάνισις τῶν στρατευμάτων τῶν Συνταγματικῶν πρὸ τοῦ Ναυπλίου προκάλεσε τελείαν ἀναρχίαν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ἡ ὁποία ἐκδηλοῦται καὶ ἐκ τῆς ἀποτόμου παύσεως τῆς ἐπισήμου Γενικῆς Ἐφημερίδος, ἧς ὁ τελευταῖος ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ εὐρισκόμενος ἀριθμὸς χρονολογεῖται ἀπὸ 23 Μαρτίου 1832. Ὀλίγον πρὸ αὐτοῦ ἔπαυσε καὶ ὁ ἐν Αἰγίνῃ ἐκδιδόμενος ἡμιεπίσημος *Courrier de la Grèce*, διὰ τοῦ ἀπὸ 1 Φεβρουαρίου 1832 φύλλου αὐτοῦ. Μέχρι τῶν ἡμερῶν τούτων ἔχομεν τὸν μὲν Κοσμητὴν ἐν Αἰγίνῃ, τὸν δὲ Πατρίκιον ἐν Ναυπλίῳ κατέχοντας τὰς αὐτάς, ὡς καὶ πρῶην, θέσεις αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ μετὰ ταῦτα ἔλευσις τῶν Συνταγματικῶν εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπήνεγκε μεταβολὴν εἰς τὸ προσωπικὸν τῆς τυπογραφίας, ἀποδείξας δὲ τούτου τὰ Πρακτικὰ τῆς ἐν Προνοίᾳ κατ' ἐπανάληψιν Δ' Ἐθν. Συνελ., τὰ ὁποία ἐτυπώθησαν «Ἐν Ναυπλίῳ, ἐκ τῆς Ἐθνικῆς Τυπογραφίας, διευθυνομένης ὑπὸ Γ. Ἀποστολίδου Κοσμητοῦ, 1832». Εἶναι δὲ εὐνόητον, ὅτι ὁ Πατρίκιος, ὅστις ὑπηρέτησε τοὺς καποδιστριακοὺς διευθύνων τὸ ἐπίσημον τυπογραφεῖον, δὲν διετηρήθη ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ὑπὸ τῶν συνταγματικῶν, ἀλλ' ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ Κοσμητοῦ, ὁ ὁποῖος ἐν Αἰγίνῃ ἠδυνήθη νὰ τηρήσῃ οὐδετερότητά τινα. Περὶ τῆς ἡμερομηνίας τῆς μεταβολῆς ταύτης δὲν ἔχω ἐπίσημον πληροφορίαν, νομίζω δὲ ὅτι σχετίζεται πρὸς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ νέου ὀργάνου τῆς Διοικήσεως, τὸ ὁποῖον ἀρχεταὶ ἐκδιδόμενον ἐν Ναυπλίῳ τῇ 18 Ἀπριλίου 1832 ἐκ τῆς Ἐθνικῆς Τυπογραφίας, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐθνικὴ Ἐφημερίς». Τὴν σύνταξιν αὐτῆς ἀναλαμβάνει πάλιν ὁ Γ. Χρυσίδης, ὡς ἐφημεριδογράφος τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἑφορος τῆς τυπογραφίας κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἑκφρασιν ἐν τῷ Προγράμματι.

Τὸ πιθανώτερον εἶναι, ὅτι ὁ Κοσμητὴς ἦλθεν εἰς Ναύπλιον ἀμέσως μετὰ τὴν πολιτικὴν μεταβολὴν καὶ ἀνέλαβε τὸ ἐκεῖ τυπογραφεῖον, καὶ ὅτι οὗτος ἐτύπωνεν ἤδη τὴν νέαν Ἑθνικὴν Ἐφημερίδα. Ἀφ' ἐτέρου δὲ δὲν εἶναι πιθανόν, ὅτι ὁ Πατρίκιος μετὰ ἐνὸς καὶ ἡμίσεος ἔτους αὐτοτελῇ διεύθυνσιν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν δευτερεύουσαν θέσιν πρώτου, ἣν προηγουμένως κατεῖχεν. Τούναντίον ἔχομεν ἕν ἔργον, ἐκ τοῦ ὁποίου διδασκόμεθα, ὅτι ἡ διαίρεσις τῆς Ἑθνικῆς Τυπογραφίας διετηρήθη ὡς μέχρι τοῦδε, καὶ ὅτι μετετέθησαν μόνον ἐναλλάξ οἱ δύο διευθυνταί. Τὸ βιβλίον τοῦτο, Σολομ. Νικολαΐδου Χρονολογικὸς Πίναξ κτλ. Ἐκ τῆς ἐν Αἰγίνῃ Βασιλικῆς Τυπογραφίας, διευθυνομένης ὑπὸ Παύλου Πατρικίου 1833, ἀποδεικνύει προσέτι, ὅτι ἡ αὐτὴ κατάστασις ἐπεκράτει καὶ μετὰ τὴν ἄφικσιν τοῦ πρώτου βασιλέως. Ἀλλὰ προηγουμένως ἔχομεν νὰ σημειώσωμεν καὶ ἄλλο περίεργόν τι συμβάν ἐν Ναυπλίῳ, ὅπου πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ ἄλλοτε *Courrier de la Grèce* ἐξεδόθη τῇ 9 Ἰουλίου 1832 ὁ ἡμεπίσημος *Moniteur Grec* ἐκ τῆς *Imprimerie Nationale Française* dirigée par Léon Badin. Καὶ τὸ μὲν dirigée par Léon Batin ἐγκαταλείπεται ἀπὸ τῆς 15 Ὀκτωβρίου, τὸ δὲ *Imprimerie Nationale Française* διατηρεῖται μέχρι τῆς παύσεως τῆς ἔφημερίδος τῇ 13 Ἰανουαρίου 1833. Ὁ τύπος τῆς ἔφημερίδος εἶναι καθαρὸς καὶ ἐπιμεμελημένος, τὰ δὲ στοιχεῖα νέα καὶ ἀναφανδὸν μόλις προμηθευθέντα ἐκ Γαλλίας. Ἐν Ναυπλίῳ ὑπῆρχε τότε γαλλικὴ φρουρὰ ἐκ τῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀποβιβασθῇ τῇ 27 Αὐγούστου 1828 εἰς Πύλον ὑπὸ τὸν στρατηγὸν *Maison*. Ἀλλ' ὁ παράδοξος τίτλος *Imprimerie Nationale Française* δὲν δύναται νὰ σημαίνει παράρτημα ἀποσπασθὲν ἐκ τῆς ἐν Παρισίοις *Imprimerie Royale*, ἀλλὰ σημαίνει βεβαίως οὐδὲν ἄλλο ἢ ἐν πειστήριον τῆς Ἑθνικῆς Τυπογραφίας, ἴσως νέον, προμηθευθὲν μετὰ τῶν στοιχείων, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνέλαθεν ὁ Badin τὴν ἐκδοσιν τοῦ *Moniteur*. Ἀποδεικνύει δὲ καὶ τὸ ἐπεισόδιον αὐτό, ὅτι οὐδαμοῦ ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συνεργασία τῶν προσώπων, οὐδεὶς δὲ ᾔθελε νὰ ὑποταχθῇ ὑπὸ προϊστάμενόν τινα, καὶ ἔλειπεν ἡ σωτήριος χεὶρ κραταιᾶς κυβερνήσεως, ὅπως ἐπιβάλη τὴν τάξιν εἰς τὸ χάος τοῦτο.

Μετὰ τὴν ἄφικσιν τοῦ βασιλέως Ὁθωνος τῇ 18 Ἰανουαρίου 1833 δίδεται εἰς τὸ δημόσιον καθίδρυμα ὁ τίτλος Βασιλικὴ Τυπογραφία, τὸν ὁποῖον ἔφερε μέχρι τῆς 9 Ὀκτωβρίου 1862. Ἡ Ἀντιβασιλεία ἐπελήφθη μετ' ὀλίγον τῆς φροντίδος καὶ δι' αὐτήν, καὶ περισυνέλεξεν εἰς

Ναύπλιον τὰ διεσπαρμένα τμήματα. Καὶ ἡ μὲν περίφημος Imprimerie Nationale Française καταργεῖται ἅμα τῇ παύσει τοῦ *Moniteur Grec*. Τὸ δὲ ἐν Αἰγίνῃ τμήμα ἐργάζεται μὲν ἀκόμη ἐπὶ ὀλίγους μῆνας, ὥς δεικνύουσι τὰ ἐκεῖ ἐκδοθέντα συγγράμματα, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ μετεκομίσθη καὶ αὐτὸ εἰς Ναύπλιον καὶ ἠνώθη μετὰ τῆς ἐκεῖ Βασιλικῆς Τυπογραφίας. Τὸ τῆς Ἀντιβασιλείας μέλος ν. Maurer εἰς τὸ περὶ Ἑλλάδος σύγγραμμα αὐτοῦ (*Das griechische Volk*, Heidelberg 1835, Bd. II, 236) δὲν ἀναφέρει οὐδόλως τὴν ἐν Αἰγίνῃ δημόσιον τυπογραφίαν, ἀλλὰ λέγει, ὅτι ἡ ἐν Ναυπλίῳ τοιαύτη ἐπηυξήθη καὶ ὅτι νέα στοιχεῖα προμηθεύθησαν ἐκ Γαλλίας. Νομίζω ὅτι ἡ αὐξήσις ἐκείνη συνίσταται εἰς τὴν συγκέντρωσιν τῶν διαφόρων τμημάτων εἰς Ναύπλιον, ἐπειδὴ ἐντὸς τοῦ ἔτους 1833 γίνεται ἄφαντος ἡ ἐν Αἰγίνῃ τυπογραφία καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους εὐρίσκομεν ἐν Ναυπλίῳ τὸν τέως διευθυντὴν αὐτῆς Π. Πατρίκιον. Οὕτως ἔληξε περὶ τὰ μέσα τοῦ 1833 ἡ ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου 1830 ὑφισταμένη διαίρεσις εἰς δύο ἀνεξάρτητα δημόσια τυπογραφεῖα.

Τῇ 16 Φεβρουαρίου 1833 ἐξεδόθη ὁ πρῶτος ἀριθμὸς τοῦ νέου ἐπισήμου ὀργάνου ὑπὸ τὸν τίτλον Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος — *Regierungsblatt des Königreichs Griechenland*. Ἐκ τῆς Βασιλικῆς Τυπογραφίας — *Aus der Koeniglichen Buchdruckerey*. Εἰς τὸ πρῶτον φύλλον ἐδημοσιεύθη καὶ τὸ ἐκ πολλῶν παραγράφων Βασ. Διάταγμα περὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς ἐφημερίδος, ἐν ᾧ ἀναφέρεται καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Γεωργίου Ἀποστολίδου [Κοσμητῇ] ὡς συντάκτου. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἡ συνεργασία τῶν δύο ἄλλοτε διευθυντῶν προσέκοπτε κατὰ προσωπικῶν ἀξιώσεων, καὶ ἠναγκάσθη ἡ κυβέρνησις νὰ διαρρυθμίσῃ τὰ τῆς τυπογραφίας καὶ ὀρίσῃ τὰ καθήκοντα ἐκάστου τῶν ὑπαλλήλων. Καὶ ἐπραξε τοῦτο διὰ τοῦ ἀπὸ 10 Δεκεμβρίου 1833 Διατάγματος, δημοσιευθέντος ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως, 1833, σελ. 309 ἐπ., κατὰ τὸ ὅποιον ἡ διεύθυνσις ἀνατίθεται εἰς σύμβουλόν τινα (ἤτοι τμηματάρχην) παρὰ τῇ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Γραμματεῖα (ὑπουργείῳ), ὅστις ἐξασκεῖ ἐποπτεῖαν ἐπὶ τῶν δύο τμημάτων τοῦ ἐπὶ τῶν δημοσίων καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν ιδιωτικῶν ἔργων, τὰ ὅποια διευθύνονται ἐν ἑκάστῳ ἀνεξαρτήτως τοῦ ἄλλου ὑπὸ ἐνὸς πρώτου. Ὅριζεται δὲ ῥητῶς, ὅτι οἱ δύο πρῶτοι εἶναι ἰσοβάθμιοι, καὶ διανέμεται τὸ προσωπικὸν εἰς τὰ δύο τμήματα, διατάσσονται δὲ οἱ πρῶτοι νὰ βοηθήσωσιν ἀλλήλους ἐν ἀνάγκῃ μὲ πιστῆρια καὶ προσωπι-

κόν. Ἐκ τοῦ διατάγματος τούτου εὐκόλως κατανοοῦμεν, ὅτι προσωπικοὶ λόγοι προκάλεσαν τὴν ἐκ νέου διαίρεσιν τῆς μόλις ἠνωμένης Βασιλικῆς Τυπογραφίας, μὲ μόνην τὴν διαφοράν, ὅτι ἀνεγνωρίσθη νῦν νομίμως ἡ αὐθαίρετος πρόην κατάστασις. Ἡ μηνιαία μισθοδοσία τοῦ μὲν πρώτου τοῦ δημοσίου τμήματος ὤρίσθη εἰς δρ. 200, ὁ δὲ τοῦ ἰδιωτικοῦ λαμβάνει δρ. 150 καὶ ἐπὶ πλέον 10 % τοῦ καθαροῦ κέρδους ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ τμήματος ἐκτελουμένων ἐργασιῶν. Ὡς προσωπικὸν τῆς τυπογραφίας ὤρίσθη εἰς διορθωτής, 6 στοιχειοθέται, 5 τυπογράφοι, 3 παῖδες μαθητευόμενοι καὶ εἰς κλητῆρ. Οὐδεὶς διορισμὸς ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὰς διὰ τοῦ ἄνω διατάγματος δημιουργηθείσας θέσεις, καὶ ἐνῶ πρὸ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ ἅπαντα τὰ ἐν τῇ Βασιλικῇ Τυπογραφίᾳ τυπωθέντα βιβλία φέρουσι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ διευθυντοῦ, παραλείπεται τοῦτο ἐπὶ τῶν μετὰ ταῦτα τυπωθέντων. Καὶ τὸ μὲν ὄνομα τοῦ ἐπιτεταλμένου τὴν διεύθυνσιν τμηματάρχου τοῦ ὑπουργείου ἢ μᾶλλον συμβούλου τῆς γραμματείας δὲν γνωρίζω. Τὰ δὲ ὀνόματα τῶν δύο πρώτων γνωρίζομεν ἐκ μεταγενεστέρων διορισμῶν (Ἐφημ. Κυβ. 1835, σελ. 161), ἐνθα ὀνομάζονται ὁ μὲν Γ. Ἀποστολίδης Κοσμητῆς πρόην πρῶτος τοῦ Α' ἢ δημοσίου, ὁ δὲ Παῦλος Πατρίκιος τοῦ Β' ἢ ἰδιωτικοῦ τμήματος. Καὶ δηλοῖ τοῦτο, ὅ,τι καὶ ἀνωτέρω ἐξέθηκα, ὅτι ἡ ὑπὸ τὸν Πατρίκιον ἐν Αἰγίνῃ τυπογραφία εἶχεν ἤδη μετακομισθῆ εἰς Ναύπλιον, ὅτε ἐξεδόθη τὸ ἀπὸ 10 Δεκεμβρίου 1833 διάταγμα, καὶ ὅτι τοῦτο δὲν ἐδημιούργησε νέον τι καθεστῶς, ἀλλὰ ἐνομιμοποίησε μόνον τὸ ἤδη ὑπάρχον.

Ὑπὸ τὴν ἰσχὺν τοῦ ὀργανισμοῦ τούτου ἐξετέλεσεν ἡ Βασ. Τυπογραφία τὸ τελευταῖον ταξείδιον αὐτῆς ἐκ Ναυπλίου εἰς Ἀθήνας, τὴν νέαν πρωτεύουσαν, δυνάμει τοῦ ἀπὸ 18 Σεπτεμβρίου 1834 Βασ. Διατάγματος (Ἐφ. Κυβ. 1834, σελ. 266), κατὰ τὸ ὅποιον τὰ ὑπουργεῖα καὶ τὰ ἀμέσως ἐξ αὐτῶν ἐξαρτώμενα δημόσια καταστήματα ὤφειλον νὰ εὐρίσκωνται ἐν τῇ νέᾳ πρωτεύουσῃ τῇ 1 Δεκεμβρίου 1834. Ὁ τελευταῖος ἐν Ναυπλίῳ ἀριθμὸς τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως ἐξεδόθη τῇ 5 Νοεμβρίου 1834, ὁ δὲ πρῶτος ἐν Ἀθήναις χρονολογεῖται ἀπὸ 1 Δεκεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους· ἐν τῷ μεταξύ δ' ἐπῆλθεν ἡ μετακόμισις εἰς τὴν νέαν καθέδραν, ὅπου ἔκτοτε ἐργάζεται ἄνευ διακοπῆς τὸ δημόσιον τυπογραφεῖον. Τὸ οἶκημα δέ, εἰς τὸ ὅποιον ἐγκατεστάθη τότε ἐν Ἀθήναις, εἶναι τὸ αὐτό, εἰς ὃ καὶ σήμερον εὐρίσκεται, εἰς τὸ βορειοανατολικὸν μέρος τῆς ὁδοῦ Σταδίου, ἡ ὁποία ὁδὸς ὁμῶς δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμη, διέσχίζε δὲ

τὸ ἔδαφος ἐκεῖ τάφρος βαθεῖα, ἀποχωρίζουσα τοὺς Β. στάβλους καὶ τὴν Β. Τυπογραφίαν ἀπὸ τῆς κατ' αὐτὸ πόλεως (ιδεὲ χάρτην τοῦ J. A. Sommer, Athènes et ses environs 1:50000, σχεδιασθέντα περὶ τὸ 1837).

Μετ' οὐ πολὺ ὁ ὀργανισμὸς τῆς 10 Δεκεμβρίου 1833 ἀπεδείχθη ἄχρηστος καὶ μετερρυθμίσθη διὰ τοῦ ἀπὸ 17 Μαΐου 1835 διατάγματος ('Εφ. Κυβ. 1835, ιδεὲ σελ. 153), διὰ τοῦ ὁποίου τὸ κατάστημα λαμβάνει τὸν τίτλον Βασιλικὴ Τυπογραφία καὶ Λιθογραφία, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἑνὸς ἐφόρου. Τὰ μέχρι τοῦδε τμήματα τῶν δημοσίων καὶ τῶν ἰδιωτικῶν ἐργασιῶν καταργοῦνται, καὶ ὀργανίζονται τοῦτο μὲν Τυπογραφία, τοῦτο δὲ Λιθογραφία, ἔχουσαι ἐκάστη ἐπὶ κεφαλῆς ἀνὰ ἓνα διευθυντήν. Εἰς δὲ τὴν Λιθογραφίαν συγκεντροῦνται τὰ μέχρι τοῦδε παρὰ τῇ Ἀντιβασιλείᾳ καὶ τῇ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν γραμματεία ἀνθύπαρκτα λιθογραφεῖα. Εἰς τὸ αὐτὸ φύλλον τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως (σελ. 161) ἐδημοσιεύθησαν καὶ οἱ ἐξῆς διορισμοί· ὡς ἐφορος μὲν διορίζεται ὁ παρὰ τῇ Ἀντιβασιλείᾳ γραμματεὺς D' Ad. Mart. Anselm, ὡς διευθυντὴς δὲ τῆς Τυπογραφίας ὁ Γ. Ἀπ. Κοσμητῆς, καὶ ὁ Π. Πατρίκιος διωρίσθη ταμίας καὶ ἐπιθεωρητὴς τοῦ ὕλικου. Διορισμὸς τις εἰς τὴν θέσιν τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Λιθογραφίας δὲν ἐδημοσιεύθη διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἐδημοσιεύθησαν οἱ διορισμοὶ κατὰ τὸ 1833, ἥτοι διότι ἡ θέσις ἦτο ἤδη κατελημμένη καὶ δὲν ἐδημιουργήθη νέα διὰ τοῦ διατάγματος. Γνωρίζομεν δ' ἐκ τῶν ἐν Ναυπλίῳ καὶ ἐν Ἀθήναις ἐκτελεσθέντων ἔργων, ὅτι ὁ διευθυντὴς τῆς Β. Λιθογραφίας ἦτο ὁ Γερμανὸς Φόρστερ.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ νέου ὀργανισμοῦ ἐκηρύχθη ἐνῆλιξ ὁ βασιλεὺς Ὁθων καὶ ἡ Ἀντιβασιλεία παρέδωκεν εἰς χεῖρας αὐτοῦ τὰς ἡνίας τῆς Κυβερνήσεως. Φαίνεται ὅτι κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας ἐπῆλθεν ἀταξία τις εἰς τὴν σύνταξιν τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, ἥς τὰ τελευταῖα εἰς δύο γλώσσας, ἐλληνικὴν καὶ γερμανικὴν, ἐκδοθέντα φύλλα φέρουσι τὰς ἐξῆς ἡμερομηνίας· ἀρ. 21 ἀπὸ 17 Μαΐου, ἀρ. 22 ἀπὸ 18 Μαΐου, ἀρ. 23 ἀπὸ 19 Μαΐου, ἀρ. 24 ἀπὸ 20 Μαΐου καὶ ἀρ. 25 ἀπὸ 17 Μαΐου 1835, καὶ ἐπειδὴ ἡ 20 Μαΐου εἶναι ἡ ἡμέρα τῆς ἐνηλικιότητος τοῦ βασιλέως, διὰ τοῦτο εἶναι προφανές ὅτι τὸ ὑπ' ἀριθ. 25 φύλλον φέρει ἡμερομηνίαν προγενεστέραν ἢ τὴν τῆς πραγματικῆς ἐκδόσεως, καὶ τοῦτο ἵνα ἡ ἀντιβασιλεία ἐπικυρώσῃ διὰ δημοσιεύσεως τὰς τελευταίας πράξεις αὐτῆς. Καὶ ὄντως τὸ φύλλον τοῦτο περιέχει πλῆθος διορισμῶν ὑπὸ ἡμερομηνίας ἀπὸ 19 Δεκεμβρίου 1834 μέχρι 19

Ἀπριλίου 1835. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἐπομένου φύλλου τῆς Ἐφημερίδος ἀρχε-
ται πάλιν νέα ἀπὸ ἀρ. 1 ἀρίθμησις ὑπὸ χρονολογίαν 17 Ἰουνίου 1835,
καὶ ἀπὸ τοῦδε ἐγκαινίζεται καὶ ἡ εἰς μόνην τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν
ἐκδοσις αὐτῆς. Εἰς τὸ φύλλον τοῦτο ἐδημοσιεύθη καὶ ἡ ἀπὸ 20 Μαΐου
προκήρυξις περὶ παύσεως τῆς Ἀντιβασιλείας, ὡς καὶ Δηλοποιήσις τις
ἀπὸ 19 Ἰουνίου ἀποδεικνύουσα, ὅτι ἡ ἡμερομηνία καὶ τοῦ φύλλου
τούτου δὲν εἶναι ἡ τῆς πραγματικῆς ἐκδόσεως.

Δὲν γνωρίζω, τίς εὐθύνεται διὰ τὰς ἀταξίας ταύτας, αἱ ὁποῖαι
ὅμως δὲν ἐπέδρασαν ἐπὶ τὴν Βασιλικὴν Τυπογραφίαν καὶ Λιθογραφίαν,
τῆς ὁποίας τὸ τῇ 17 Μαΐου 1835 διορισθὲν προσωπικὸν μένει εἰς τὰς
θέσεις τοῦ μέχρι τοῦ ἔτους 1841, ὅτε ὁ μέχρι τοῦδε διευθυντῆς Α.
Ἀνσέλμος διωρίσθη γυμνασιάρχης Ναυπλίου καὶ διεδέχθη αὐτὸν τῇ 26
Μαρτίου ὁ Ἀλ. Ρ. Ραγκαβῆς, ὑπουργικὸς σύμβουλος παρὰ τῇ ἐπὶ τῶν
Ἐκκλησιαστικῶν Γραμματείᾳ (Ἐφ. Κυβ. 1841, σελ. 24 καὶ 76), ὅστις
κατέχει τὴν θέσιν ταύτην μέχρι 3 Μαΐου 1842, ὅτε μετετέθη εἰς τὸ ἐπὶ
τῶν Ἑσωτερικῶν Ὑπουργείον (Ἐφ. Κυβ. 1843, σελ. 121). Ὑπὸ τὴν
διεύθυνσιν τοῦ Α. Ραγκαβῆ ἐξεδόθη τῇ 25 Φεβρουαρίου 1842 Διατί-
μησις τῶν ἐργασιῶν τῆς Β. Τυπογραφίας (Ἐφ. Κυβ. 1842, σελ. 28),
προσυπογεγραμμένη ὑπὸ τοῦ οἰκονόμου καὶ γραμματέως Δ. Γ. Φιλα-
ρέτου, ὅστις τότε ἤδη εἶχε διαδεχθῇ τὸν Πατρίκιον εἰς τὴν θέσιν ταύτην.
Ἀλλὰ καὶ περὶ ἄλλου σπουδαίου νεωτερισμοῦ λαμβάνομεν γνῶσιν ἐκ τῆς
ἀνωτέρας Διατιμῆσεως, ἥτοι περὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς στοιχειοποιίας εἰς
τὴν Β. Τυπογραφίαν. Θὰ ὁμιλήσω περὶ ταύτης ἐν σχέσει πρὸς νέον τι
Διάταγμα ἀπὸ 3 Ἰουνίου 1843 (Ἐφ. Κυβ. 1843, σελ. 89), μεταρ-
ρυθμίζον ἔνεκα οἰκονομικῶν λόγων τὸν ὀργανισμόν τοῦ καταστήματος.

Καὶ ἐν πρώτοις μία γλωσσολογικὴ παρατήρησις· ἀντὶ τῆς μέχρι
τοῦδε ἐν χρήσει λέξεως «Τυπογραφία» εἰσάγεται ὁ τύπος «Βασιλικὸν
Τυπογραφεῖον καὶ Λιθογραφεῖον», καὶ μετατίθεται τοῦτο ἐκ τῆς δικαιο-
δοσίας τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν εἰς τὴν τῶν Οἰκονομικῶν.
Ἡ διεύθυνσις ἀνατίθεται εἰς ἀνώτερον ὑπάλληλον τοῦ ὑπουργείου τούτου
ἄνευ ἐπιμισθίου, τὸ δὲ προσωπικὸν ὀρίζεται οὕτως· εἰς ἐργαστασιάρχης
τοῦ τυπογραφείου μὲ μηνιαίαν μισθοδοσίαν δραχ. 130, 4 τυπογράφοι,
4 στοιχειοθέται καὶ εἰς βοηθός, τοῦ δὲ λιθογραφείου εἰς ἐργαστασιάρχης
μὲ μισθὸν δραχ. 120, τρεῖς λιθογράφοι καὶ 4 βοηθοί. Ὀρίζεται δὲ καὶ
διὰ πρώτην φορὰν καὶ προσωπικὸν διὰ τὸ νέον τμήμα τῆς στοιχειοποιίας,
ἥτοι εἰς διευθύνων μηχανικὸς μὲ δραχ. 200, 2 χωνευταὶ καὶ 2 τυπο-

γλύπται. Διορισμὸν εἰς τὰς θέσεις ταύτας οὐδένα εὖρον δεδημοσιευμένον ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως. Ἐδειξα δὲ ἀνωτέρω, ὅτι ἤδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1842 ὁ Π. Πατρίκιος δὲν εὕρισκετο πλέον εἰς τὴν θέσιν τοῦ οἰκονόμου τῆς Β. Τυπογραφίας. Ἐκ δὲ τῆς διὰ τοῦ νέου διατάγματος μεγάλως ὑποβιβασθείσης μισθοδοσίας τοῦ ἐργοστασιάρχου συμπεραίνω, ὅτι καὶ ὁ Γ'. Ἀποστολίδης Κοσμητῆς παρέδωκε τὴν θέσιν εἰς νεώτερόν τινα καὶ ἀνέλαβεν ἄλλην ἐργασίαν. Κατὰ τὸ 1850 εὕρισκομεν αὐτὸν ὡς βιβλιοφύλακα τῆς Βασιλικῆς Βιβλιοθήκης, ἐκδῶσαντα διάφορα συγγράμματα (Ῥάγγου Βάνσα Γενεαλογίαν κτλ.), καὶ τὸ 1859 φέρει τὸν τίτλον ὑποδιευθυντοῦ τῆς αὐτῆς βιβλιοθήκης (ἐκθέσεις ἐλλανοδικῶν ἐνθ' ἄν.). Εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Λιθογραφείου διεδέχθη τὸν Φόρστερ κατὰ τὸν νέον ὀργανισμόν τοῦ 1843 ὁ μαθητῆς αὐτοῦ Ν. Στερογιάννης, ἐλλανοδικῆς καὶ οὗτος κατὰ τὰ Ὀλύμπια τοῦ 1859 (ιδεὲς ἐκθέσεις ἐλλανοδικῶν, σελ. 94). Ὁ δὲ διὰ τοῦ ἐν λόγῳ διατάγματος διοργανωθείς διὰ πρώτην φορὰν κλάδος τῆς στοιχειοποιίας εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Δημίδην, ὡς γνωρίζω ἐκ προφορικῆς ἀνακοινώσεως τοῦ κ. Ἀντ. Μηλιαράκη. Ὁ Κ. Δημίδης κατήγετο ἐκ Κυδωνιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ὀπλοποιός, ἔστειλεν αὐτὸν κατὰ τὸ 1818 εἰς Παρισίους πρὸς τελειοποίησιν εἰς τὰ τῆς τεχνῆς, ἔμαθε δὲ ἐκεῖ καὶ τὴν κατασκευὴν τυπογραφικῶν στοιχείων καὶ ἐργαλείων, τῇ προτροπῇ τοῦ συγχρόνως ἐν Παρισίοις σπουδάζοντος συμπολίτου του Κ. Τόμπρα. Τοῦτον ἐβοήθησε μετὰ ταῦτα ἐν τῷ ἐν Κυδωνίαις τυπογραφείῳ, ἐσώθη δὲ ἐκ τῆς καταστροφῆς τοῦ 1821 εἰς Ψαρά, ὅπου τὸ 1822 ἱδρυμένη ὀργάνησε μικρὸν τυπογραφεῖον, καταστραφέν τῇ 20 Ἰουνίου 1824 (ιδεὲς Εἰρηνίδου Ὁμιλίαν, ἐνθ. ἄν.). Κατὰ τὸ 1828 ἱδρυσε μετὰ τοῦ Τόμπρα τὸ πρῶτον ἰδιωτικὸν τυπογραφεῖον ἐν Ναυπλίῳ, τὸ δὲ 1830 ἔστησεν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τὴν τυπογραφίαν τοῦ Ἑρμανουήλ Ἀντωνιάδου, ἣν διεύθυνε μέχρι τοῦ 1833, ὅτε ἀπελθὼν μετὰ τοῦ Μελισταγοῦς ἔστησε νέαν τυπογραφίαν ἐν Σύρῳ κατὰ τὸ 1834. Τὰς εἰδήσεις ταύτας λαμβάνω ἐκ τῶν βιβλιογραφικῶν σημειώσεών μου, προτίθεμαι δὲ νὰ ἀνακοινώσω ταῦτα ἐν ἐκτάσει εἰς ἰδιαίτερον ἄρθρον. Δὲν γνωρίζω πότε ἀκριβῶς ἀπεσύρθη ὁ Δημίδης ἐκ τῆς ἐν Σύρῳ τυπογραφίας τοῦ Γ. Μελισταγοῦς, τὸ δὲ 1841 δὲν ἦτο πλέον ἑταῖρος αὐτοῦ, καὶ ὑποθέτω, ὅτι περὶ τὸ ἔτος τοῦτο θὰ προσελήφθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Β. Τυπογραφίας. Ἀπαντα τὰ ἐν Ἑλλάδι χρησιμοποιοιθέντα ἀπὸ τοῦ 1828 μέχρι περίπου τοῦ 1845 ἐγχώρια στοιχεῖα κατασκευάσθησαν ὑπὸ τοῦ

Κ. Δημίδου, ὅστις εἶναι ὁ πρῶτος εἰσαγαγὼν τὴν τέχνην ταύτην καὶ ἐπὶ ἔτη πολλὰ ὁ μόνος ἐξασκήσας αὐτὴν ἐν Ἑλλάδι.

Οὕτως ἔχομεν κατὰ τὸ 1843 πλήρη τὸν καταρτισμὸν τοῦ δημοσίου τυπογραφείου ἐκ τῶν κυριωτέρων κλάδων τῆς τέχνης, τυπογραφικῆς, λιθογραφικῆς καὶ τυποχυτικῆς, τῶν ὁποίων ἠκολουθήσαμεν τὴν βαρβαρικήν πρόοδον ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος.

Μόνον ἐν γεγονὸς θέλω νὰ προσθέσω ἀκόμη εἰς τὰ ἀνωτέρω, ἥτοι τὴν τελευταίαν μετονομασίαν τοῦ καταστήματος, ἣτις ἐπῆλθε κατὰ τὴν πτώσιν τοῦ βασιλέως Ὀθωνος. Μέχρι τῆς 9 Ὀκτωβρίου 1862 διετηρήθη ὁ κατὰ Φεβρουάριον 1833 ἀπονεμηθεὶς τίτλος Βασιλικὸν Τυπογραφεῖον. Τῇ ἐπομένῃ, 10 Ὀκτωβρίου, ἐξεδόθη τὸ περίφημον ψήφισμα τοῦ Ἑθνους, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη διὰ τοῦ ἐπομένου φύλλου τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως ἀπὸ 13 Ὀκτωβρίου 1862, καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης ἐπανελήφθη ἡ ἀρχαία πρώτη ὀνομασία, τὴν ὁποίαν διατηρεῖ καὶ σήμερον, « Ἐθνικὸν Τυπογραφεῖον ».

Φ. ΒΙΑΠΕΡΓ
